

UDK 341.76(560)
Bibliid: 0025-8555, 74(2022)
Vol. LXXIV, br. 4, str. 531–556
DOI: <https://doi.org/10.2298/MEDJP2204531L>

Originalni naučni rad
Primljen: 5. septembra 2022.
Odobren: 23. oktobra 2022.
CC BY-SA 4.0

Diplomatsko posredovanje Turske kao sredstvo pozicioniranja u novim međunarodnim okolnostima

Vuk LAZIĆ¹

Apstrakt: Aktuelna kriza međunarodnog poretka otvorila je niz ozbiljnih pitanja o njenim dalekosežnim posledicama, perspektivama razvoja, mogućnostima prevazilaženja, kao i o trendu (re)pozicioniranja regionalnih aktera. U jeku ukrajinskog sukoba, posebnu naučnu pažnju privukli su pokušaji diplomatskog posredovanja preduzeti od strane Turske. U cilju boljeg razumevanja strateškog usmerenja i aktuelne pozicije Turske, osnovna namera ovog članka usmerena je ka rasvetljavanju odlika, dimenzija i funkcije diplomatskog posredovanja u okviru njene spoljne politike. Prvi deo članka razmatra širi teorijski okvir posvećen odlikama, dimenzijama, fazama i preduslovima diplomatskog posredovanja. Nakon toga predstavljen je sažet prikaz osnovnih odlika njenog kompleksnog državno-nacionalnog usmerenja. Na osnovu iniciranih i realizovanih medijatorskih procesa posmatranih u dužem vremenskom periodu, na širokom prostoru od Balkana, Bliskog istoka, do Kavkaza i Centralne Azije, središnji deo članka razmatra bitne karakteristike, motive, ciljeve i funkciju diplomatskog posredovanja u okviru spoljne politike Turske. Na osnovu izloženog može se izvesti zaključak da diplomatsko posredovanje predstavlja važno taktičko i spoljnopolitičko sredstvo pozicioniranja Turske u savremenim i nastupajućim međunarodnim okolnostima.

Cljučne reči: Turska, diplomatsko posredovanje, Bliski istok, Balkan.

¹ Istraživač saradnik, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, vuk.lazic@diplomacy.bg.ac.rs, <https://orcid.org/0000-0001-7211-4013>

Rad je nastao u okviru naučnoistraživačkog projekta „Srbija i izazovi u međunarodnim odnosima 2022. godine”, koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije, a realizuje Institut za međunarodnu politiku i privredu tokom 2022. godine.

Uvod

Nova faza rata u Ukrajini započeta vojnom operacijom Ruske Federacije (24. februar 2022) predstavljala je uvertiru u oštru, sveprožimajuću, dubinsku i dalekosežnu polarizaciju na međunarodnom planu. U istorijski prelomnim, izuzetno napetim i nepredvidivim okolnostima, praćenim galopirajućom militarizacijom i skromnim izgledima za postizanje diplomatskog rešenja, interesovanje šire javnosti privukle su medijatorske inicijative Turske i Izraela.

Još od izbijanja ukrajinske krize (2014), turska diplomatija, vođena razlozima strateške prirode, pokazivala je u više navrata interesovanje da posreduje u ovom složenom sporu. Tokom zvaničnog sastanka (3. februar 2022, Kijev) sa Volodimirom Zelenskim (Volodymyr Zelenskyy), Redžep Tajip Erdogan (Recep Tayyip Erdoğan) je nakon kritike „neuspešnog posredovanja zapadnih država“ još jednom ukazao na „spremnost Turske da uloži ozbiljne napore u pravcu smanjenje tenzija“, uz isticanje želje za organizovanjem „samita lidera Rusije i Ukrajine“ (Daily Sabah, 2022a). Nekoliko nedelja kasnije, na vrhuncu medijsko-propagandnih aktivnosti ove faze ukrajinskog sukoba realizovana je prva zvanična poseta jednog svetskog lidera Moskvi (5. mart 2022) tokom koje je premijer Naftali Benet (Naftali Bennett) pokušao da iskoristi novonastali prostor za afirmaciju Izraela kao najpogodnijeg posrednika i da ujedno ostvari bliži kontakt sa Rusijom, kao saveznikom Irana i važnim akterom na Bliskom istoku (Axios, 2022). Iako je kasniji razvoj svetske krize, naročito u njenoj bliskoistočnoj dimenziji, uticao na eroziju neutralnih aspekata izraelske pozicije, Turska i Izrael u ovom momentu ostaju najrelevantnije države-posrednici, a prema nekim razmišljanjima i rivali u procesu medijacije (Voice of America, 2022). Sa druge strane postoje i drugačija mišljenja koja smatraju da su posredničke aktivnosti ovih država načelno usaglašene i koordinisane (Al Monitor, 2022).

Tokom govora na Svetskom ekonomskom forumu (26. maj 2022) ministar inostranih poslova Ukrajine Dmitro Kuleba (Дмитро Кулеба) izneo je ocenu o Turskoj kao „najspešnijem posredniku“ u ukrajinskom sporu (TRT World, 2022). Pored često korišćenog pojma „prirodni posrednik“, jedan broj autora za potrebe opisivanja kompleksne pozicije Turske spram novonastale svetske podele koristi termin „aktivna neutralnost“ (Daily Sabah, 2022b). Uprkos izostanku očekivanog uspeha, ostaje činjenica da su u najdramatičnijoj fazi ukrajinskog sukoba jedini mirovni pregovori (Istanbul, mart 2022) održani na inicijativu, uz posredovanje i na teritoriji Republike Turske (Daily Sabah, 2022c). Odlučnost, spremnost i sposobnost turske diplomatije da u duboko poremećenim okolnostima za pregovaračkim stolom okupi zaraćene strane i pripremi niz sastanaka skrenuli su pažnju naučne javnosti na značajno i nedovoljno istraženo polje posredničkih potencijala i

kapaciteta Turske. Nedugo zatim diplomatski uspeh u postizanju i kompleksnom sprovođenju sporazuma o izvozu žitarica (Istanbul, 22. jul 2022) poslužio je kao osnova za reaktualizovanje niza važnih pitanja vezanih za problematiku diplomatskog posredovanja Turske (Deutsche Welle, 2022).

Čak i elementarna analiza pokazuje da diplomatska sredstva imaju značajno mesto u okviru savremenog spoljnopolitičkog nastupa Turske, naročito nakon dolaska na vlast Partije pravde i razvoja (AKP, 2003). U ovom periodu zahvaljujući u najvećoj meri teorijskom i programskom legatu Ahmeta Davutoglua (Ahmet Davutoğlu), smišljeno i svrsishodno je razvijan i istrajno praktikovan čitav niz novih diplomatskih polja i mehanizama, od kojih se kao najznačajniji mogu izdvojiti: koncepti humanitarne, razvojne i javne diplomatije, aktivnosti zasnovane na činiocima meke moći, politika nula problema sa susedima i metoda diplomatskog posredovanja. Davutoglu je u svojim radovima na više mesta ukazivao na „nezadovoljavajuću materijalnu i institucionalnu infrastrukturu“ i „nefleksibilnost“ Ministarstva spoljnih poslova, uz isticanje prioritete za njegovom reformom i osavremenjivanjem (Davutoglu 2014, 69–73). Stoga se razvoj diplomatskih kapaciteta i diplomatsko-konzularne mreže, intenzivirana diplomatska aktivnost, pokretanje raznovrsnih regionalnih inicijativa i zahtevnih trilateralnih formata, kao i višegodišnji posrednički angažmani i izvesni uspesi na ovom planu ne mogu posmatrati kao nehotični i izolovani fenomeni, već kao logičan ishod jedinstvene, promišljene i odlučno sprovedene politike. Članak će u određenoj meri razmotriti pitanja vezana za delotvornost turskog posredovanja, kao i postojeće izazove i izgleda za dalji idejni razvoj i operacionalno unapređenje ove uloge. Imajući u vidu postavljena predmetna ograničenja, članak neće detaljnije razmatrati samu prirodu i strateško usmerenje spoljne politike Turske, vidno protkane neoosmanskim nitima.

Diplomatsko posredovanje: teorijski okvir

Žalosna i nebrojeno puta potvrđena činjenica da sukob predstavlja neizbežan aspekt međunarodnih odnosa pobuđuje istraživačku zapitanost spram koncepta medijacije. Etimologija pojmova posredovanje i medijacija (lat. *mediationem*) u osnovi sadrži identična značenja, čiji jedan aspekt podrazumeva situaciju izvesne podeljenosti, a drugi poziciju neutralnosti, tj. stajanja u sredini. Upotreba termina posredovanje široko je zastupljena na brojnim poljima društvenih nauka, dok u istorijskom pogledu poznaje dugu tradiciju koju potvrđuju izvodi iz Homerove Ilijade, Sofoklovog Ajaksa i Biblije (Bercovitch, 1992, 1–2). Tek sa pojavom

nacionalnih država i razvojem moderne diplomatije posredovanje dobija formu koju u određenoj meri i danas poznajemo.

Sa stanovišta međunarodnog prava diplomatsko posredovanje poseduje snažno uporište, naročito u Povelji OUN koja poziva države da rešenje sporova potraže „pre svega putem pregovora, istražne komisije, posredovanja izmirenja (...)“ (član 33). U savremenim međunarodnim odnosima koje karakteriše sve labavija struktura, izostanak opšteprihvaćenih pravila, slabljenje liderske pozicije SAD-a i njenih saveznika i uporedna pojava i jačanje tradicionalnih izazivača, kao i povećanje broja i intenziteta regionalnih sukoba, raste potreba za razumevanjem i promovisanjem koncepta diplomatskog posredovanja, kao racionalnog i miroljubivog mehanizma rešavanja složenih i visokorizičnih sporova.

U osnovnom određenju, posredovanje predstavlja kompleksan, zahtevan i dugotrajan proces koji iziskuje (političku) odlučnost, organizacione kapacitete, resurse, iskustvo i rasuđivanje. U nizu definicija izdvaja se ona koja medijaciju određuje „kao proces upravljanja konfliktom, koji je ujedno u vezi, ali i odvojen od napora strana u sporu, u kome one ili njihovi predstavnici traže ili prihvataju ponudu za pomoć, od pojedinca, grupa, organizacija ili država da menjaju ili utiču na njihovu percepciju ili ponašanje, bez pribegavanja primeni fizičke sile ili pozivanja na autoritet zakona“ (Bercovitch, 1992, p. 7). Posredovanje se najčešće javlja u dugotrajnim i složenim sporovima u kojima su iscrpljeni pojedinačni naponi aktera i u kojima prema mišljenju strana u sporu troškovi novih napora premašuju potencijalne dobitke (Bercovitch, 1992, p. 8).

Ipak, razumevanje pojma diplomatskog posredovanja ostalo bi nepotpuno i površno, ako bi se dominantno zasnivalo na pozitivističkom određenju, pretpostavkama altruističkih i idealističkih namera medijatora i prenebregavanju interesne osnove čitavog procesa. U naučnoj literaturi posvećenoj ovom fenomenu, kao motivi i interesi posrednika u sporu najčešće se navode: (a) želja za promenom obrasca međunarodnih odnosa, (b) želja da se utiče na konkretan međunarodni spor, (c) želja da se ostvari kontakt sa političkim liderima, (d) želja za promovisanjem ideja, povećanjem ugleda i proširenjem uticaja (Bercovitch, 1992, p. 9). Sa druge strane težnje i interese strana u sporu čine: (a) potreba za međusobnim razumevanjem i smanjenjem rizika, (b) uverenje da posrednik može da utiče na drugu stranu (c) javno izražavanje posvećenosti rešavanju konflikta, (d) pokušaj da se druga strana okrivljuje za blokadu ili neuspeh procesa, (e) korišćenje posrednika za praćenje toka pregovora i garantovanje sprovođenja eventualnog sporazuma (Bercovitch, 1992, p. 9).

Valjan osnov za sistematizaciju i vrednovanje posredničkih angažmana pruža Touvalova (Saadia Touval) i Zartmanova (William Zartman) klasifikacija koja razlikuje

tri strategije posredovanja: komunikaciju-olakšavanje, strategiju formulacije i strategiju manipulacije. Strategiju komunikacije-olakšavanja odlikuje najniži stepen posredničke aktivnosti, zasnovane uglavnom na „prevazilaženju psiholoških barijera, uspostavljanju kontakta između stranaka, zadobijanju poverenja, identifikovanju problema i interesa, razvoju odnosa sa strankama, itd“. Strategiju formulacije prati srednji nivo posredničke aktivnosti koja obuhvata „izbor lokacije za pregovore, kontrolisanje formalnosti i tempa sastanaka, definisanje protokola i predlaganje procedura, isticanje zajedničkih interesa, smanjenja tenzija, određenje dnevnog reda, itd“. Strategija manipulacije karakteriše najviši stepen aktivnosti koja obuhvata „promenu očekivanja stranaka, preuzimanje odgovornosti, iznošenje sugestija i predloga, upoznavanje stranaka sa troškovima neslaganja, nagrađivanje ustupaka, pritisak na stranke, pružanje obećanja i izricanje pretnji, itd.“ (Bercovitch, 1992, 17–18). Svaka od navedenih strategija na svoj način utiče na dinamiku posredovanja, dok njihov odabir u najvećoj meri zavisi od prirode spora, interesa aktera i raspoloživih resursa (Bercovitch, 1992, 16–18).

U tom smislu važno je napomenuti da medijator mora da poseduje posrednički potencijal koji mu omogućava da legitimiše svoju poziciju i započne proces, kao i posredničke kapacitete usmerene ka uspešnom vođenju i okončanju medijacije. U uvodnim fazama procesa veći značaj imaju resursi legitimiteta i referentni resursi (identitetska i druga sličnost između posrednika i stranaka u sporu) koji najčešće konstituišu legitimitet posredovanja. Resursi stručnosti i informacioni resursi pretežno utiču na tok posredovanja, dok resursi nagrade i resursi prinude neretko predstavljaju jezičak na vagi medijatorskog procesa (Bercovitch, 1992, 20–21). Posebnu pažnju teorijskim i operacionalnim aspektima ovog koncepta posvetio je Ahmet Davutoglu. On smatra da „uspešno posredovanje mora da poseduje četiri dimenzije: psihološku, intelektualnu, etičku i metodološku“ (Davutoglu 2013, 84). U cilju razumevanja prirode procesa, Davutoglu ukazuje na tri bitne faze medijacije: „prevazilaženje psiholoških barijera, kompromis u pogledu tehničkih razlika i sabiranje političke volje“ (Davutoglu 2013, 84–85).

Navedeni teorijski okvir pruža adekvatnu osnovu za analizu posredničkih kapaciteta, sistematizaciju angažmana i vrednovanje dostignuća Turske na ovom planu. Pored navedenih idealtipskih klasifikacija, u svrhu ovog članka korišćena je i uslovna podela na političku, ekonomsku i religijsku medijaciju. Takođe, analiza obuhvata i niz strukturalnih prednosti i konceptualnih ograničenja sa kojima se Turska suočava prilikom iniciranja i sprovođenja posredničkih angažmana. Imajući u vidu navedene pretpostavke, ključno je istaći da se motivi, namere i funkcija diplomatskog posredovanja u okviru spoljne politike Turske ne mogu posmatrati izolovano, već isključivo uz uvažavanje osnovnih odlika njenog državno-nacionalnog

identiteta i spoljnopolitičkog usmerenja, uključujući trenutnu i projektovanu poziciju u međunarodnim odnosima.

Osnovne odlike savremenog spoljnopolitičkog usmerenja Turske

U po mnogo čemu specifičnom turskom slučaju primećuje se da je turbulentan i nelinearan istorijski hod prouzrokovao izvesnu višeznačnost i protivurečnost osnovnih elemenata državno-nacionalnog identiteta (Ertugay 2022, 27; Bozdaglioglu 2003, 87–110). Njegovu kompleksnu strukturu odlikuje niz prednosti, ali i ozbiljnih ograničenja prouzrokovanih u najvećoj meri podeljenošću, pa čak i raspolućenošću, vidljivom na identitetskom, društveno-političkom i institucionalnom planu, a posebno duž osa islam-sekularizam, Zapad-Istok, moderno-tradicionalno (Göl 2009, 795). Pitanja vezana za uzroke, odlike i mogućnosti prevazilaženja identitetske podeljenosti spadaju u najznačajnije teme savremene turske političke misli (Ayata 1997, 59). O značaju ove problematike svedoče i vredni uvidi Semjuela Hantingtona (Samuel P. Huntington) posvećeni uzrocima i karakteristikama Turske kao podeljene zemlje sadržani u poznatoj studiji *Sukob civilizacija i preoblikovanje globalnog poretka*, pod naslovom „Pocepane zemlje: neuspeh civilizacijske promene“ (Huntington 1996, 155–172).

U prelomnim i tranzicionim razdobljima u koje prema mnogim pokazateljima spada i savremeni post-unipolarni period pred države se postavlja niz strateških dilema sa dalekosežnim posledicama. Turska predstavlja jedan od najočiglednijih primera država koje su se tokom svoje istorije više puta, neretko i na dramatičan način susretale sa ovim vidom izbora (Sezer 1992). Nakon posthladnoratovskog perioda obeleženog strukturnim promenama međunarodnog okruženja i nizom pratećih izazova, usledila je vladavina AKP tokom koje su intenzivirane, i u idejno-programskom smislu zaokružene promene u okviru državno-nacionalnog identiteta i spoljnopolitičkog usmerenja Turske (Murinson, 2006).

Mada su decenijama unazad u intelektualnim krugovima sazrevale srodne ideje i koncepti, poput uticajne tursko-islamske sinteze, najveći doprinos formulisanju nove spoljnopolitičke paradigme dao je univerzitetski profesor i ministar spoljnih poslova Ahmet Davutoglu (Kurt 2010, 113; Murison 2006, 946). U njegovoj poznatoj studiji *Strategijska dubina*, pisanoj u doba unipolarnog trijumfalizma, kroz vešti akademski i diplomatski stil provejavaju dve grupe ideja i argumenata. Prva grupa odnosi se na niz kritika strategijskog razmišljanja zasnovanog na kemalističkom identitetu, uključujući kritiku izolacionističke i pasivne spoljne

politike (Davutoglu 2014, 67–82). Polazeći od pretpostavke o neminovnim i velikim promenama u odnosu snaga na svetskom nivou, druga grupa ideja težila je da posredstvom koncepta strategijske dubine uspostavi okvir za definisanje i sprovođenje nove, višedimenzionalne, višesmerne, autonomne i aktivne spoljne politike. Osnovna namera nove spoljnopolitičke paradigme temelji se na imperativu repozicioniranju Turske u nastupajućim svetskim promenama kroz novo sagledavanje relevantnih parametara njene istorije, identiteta, nasleđa i međunarodnog položaja, promovisanje aktivne spoljne politike i uspostavljanje odnosa sa ključnim međunarodnim akterima (Grigoriadis 2014). U konceptualnom aspektu strategijska dubina utemeljena je na geografskoj i istorijskoj determinanti, a u idejno-vrednosnom aspektu na oživljavanju i zaštiti celokupnog osmanskog nasleđa na unutrašnjem i spoljnopolitičkom planu.

Suštinski sledeći ovu viziju Turska je, naročito u periodu nakon pokušaja puča (2016) insistirala na geopolitičkom pomirenju članstva u NATO-u i drugim oblicima zapadnih integracija sa sve intenzivnijim učešćem u brojnim i raznovrsnim evroazijskim projektima. Kupovina sistema S-400 od Rusije, izgradnja Turskog ili Balkanskog toka, održavanje dobrih odnosa sa Iranom, Kinom i nizom drugih regionalnih aktera i relativno samostalna i samouverena pozicija u Istočnom Mediteranu, Libiji i Siriji predstavljaju najočiglednije primere ovog laviranja.

Na tragu neosmanske doktrine i osnovnih načela strategijske dubine razvijan je niz regionalnih politika zasnovan na osećaju pripadništva i aktivizmu u brojnim regionima koji obuhvataju ne samo tradicionalni maloazijski prostor, već i Bliski istok, Balkan, Kavkaz i Centralnu Aziju, kao i pomorske areale Istočnog Mediterana, Egejskog mora, Crnog mora, Jadranskog mora i u određenom smislu Crvenog mora. Zahvaljujući prvorazrednom geografskom položaju, političkoj odlučnosti i pragmatičnosti, kao i rastućoj demografskoj, ekonomskoj i vojnoj snazi, Turska se našla u poziciji da posredstvom niza činilaca legitimizuje brojne vidove svog prisustva u navedenim regionima. Ruku pod ruku sa ovim stremljenjima odvijao se i dinamičan proces makroregionalizacije svetskog poretka, praćen povećanim značajem regionalnog nivoa, odnosno intenziviranjem regionalne saradnje i integracija i pojavom niza regionalnih aktera.

Generalno posmatrano, Turska je zahvaljujući promišljenoj spoljnoj politici, aktivnom i agilnom stavu praćenom nizom rizičnih, a neretko i prevrtljivih poteza, uspela da u određenoj meri proširi manevarski prostor kako na regionalnom, tako i na globalnom planu. Štaviše, Turska je kroz niz turobnih, na momente i kritičnih, ali odveć odlučnih koraka uspela da se afirmiše ne samo kao postojan i snažan, već i relativno suveren akter sa globalnim stremljenjima. Upravo ovaj širi kontekst predstavlja adekvatan okvir za razumevanje motiva i funkcije diplomatskog

posredovanja, kao važnog sredstava u okviru turbulentnog i vešto vođenog procesa (re)pozicioniranja Turske u novim međunarodnim okolnostima.

Posrednički potencijali i kapaciteti Turske

Sa stanovišta posrednika preduslovi uspešnog iniciranja i okončanja medijatorskog procesa počivaju na njegovom posredničkom potencijalu zasnovanom na nizu relativno stalnih i promenljivih determinanti i posredničkom kapacitetu koji obuhvata adekvatnu organizacionu strukturu i raznovrsna znanja, sposobnosti, resurse i sredstva. U slučaju Turske posrednički potencijal zasniva se u najvećoj meri na izvesnoj međucivilizacijskoj poziciji, geopolitičkom položaju, specifičnom međunarodnom imidžu, religijskom i neoosmanskom činiocu, demografskim, etničkim i jezičkim osobenostima, nizu činilaca meke i čvrste moći i odnosima sa najvažnijim međunarodnim i regionalnim akterima. Za razliku od bogatih potencijala, posrednička sredstva Turske još uvek se nalaze u razvojnoj fazi, obeleženoj turbulencijama i promenljivom dinamikom, naročito u oblastima unutrašnje politike, institucionalne strukture, ekonomije i odnosa sa međunarodnim akterima.

Prvi činilac posredničkog potencijala počiva na činjenici da je geoprostor Turske kroz dugi istorijski period predstavljao polje intenzivnog dodira i ukrštanja civilizacija Istoka i Zapada, mesto sučeljavanja, ali i latentnog prožimanja različitih aspekata kulturoloških uticaja. Prepoznavši ovu činjenicu kao komparativnu prednost, spoljna politika Turske je u doba „najavljenog“ sukoba civilizacija insistirala na promovisanju ideja međucivilizacijskog razumevanja i dijaloga. Nedugo nakon događaja od 11. septembra 2001. godine i potonjeg drastičnog pogoršanja odnosa između Zapada i islamskog sveta, Turska i Španija inicirale su uspostavljanje formata *Alijansa civilizacija* (2005) kasnije podržanog i od strane Ujedinjenih nacija. Inicijativa je insistirala na „prevazilaženju predrasuda i poštovanju među kulturama“ kao bitnom preduslovu za postizanje međunarodnog mira i stabilnosti (Ministry of Foreign Affairs, 2022a). Grupa prijatelja okupljena oko ove inicijative danas broji 146 članica uključujući države i međunarodne organizacije (Ministry of Foreign Affairs, 2022a). Svoju posvećenost ovoj inicijativi Turska je potvrdila organizovanjem nekolicine Istanbulskih konferencija o medijaciji i iniciranjem dve rezolucije koje su kasnije usvojene na zasedanjima Generalne skupštine OUN (Ministry of Foreign Affairs, 2022a). U ovom kontekstu vredi ukazati i na inicijativu *Prijatelji posredovanja* koju je Turska pokrenula u partnerstvu sa Finskom i OEBS-om 2014. godine. Ahmet Davutoglu smatra da u pogledu izazova posredovanja ovaj format predstavlja najznačajniju inicijativu, usmerenu ka stvaranju „globalne platforme za pozitivan

doprinos rešavanju kriza“ (Davutoglu 2013, 83–84). Tvrdnja Davutoglu da između navedenih inicijativa postoji „mnogo paralela“ svedoči ne samo o njihovoj konceptualnoj vezi, već i o prepoznavanju i afirmaciji civilizacijske determinante kao važnog činioca posredničkog potencijala (Davutoglu 2013, 84). Iako su potezi na planu islamizacije društva, poput pretvaranja Crkve Svete Sofije u džamiju drastično ugrozili međucivilizacijsku komponentu njene politike, ona je i dalje zadržala značajan deo svoje snage i postojanosti (RSE, 2020).

U okviru ovog činioca važan segment zauzima i strateška namera Turske da se pozicionira ne samo kao komunikacijski, ekonomski i energetska, već i kao civilizacijski most između Istoka i Zapada. Insistiranje na izvesnoj međucivilizacijskoj poziciji omogućilo je Turskoj da se u međunarodnoj areni, a naročito u odnosu prema Istoku, predstavi kao konstruktivan akter lišen civilizatorskih misija i predrasuda. Takođe, tokom poslednjih godina primetno je nastojanje da se horizontalna dimenzija promovisane uloge „mosta“ dopuni sa vertikalnom osom Sever-Jug. Dva ugaona kamena ove zamisli čine „politika otvaranja prema Africi“ praćena izgradnjom antikolonijalnog imidža i izvesna solidaristička pozicija prema državama Globalnog Juga, a naročito Latinske Amerike (Özkan and Akgün, 2010; Levaggi, 2013).

Naredni činilac zasnovan je na prvorazrednom geopolitičkom položaju, koga u najvećoj meri čini višeregionalna geografska orijentacija i centralistička pozicija Turske, kao i samog Istanbula, kako na geografskim kartama, tako i u evropskoj, pa čak i svetskoj istoriji. Preko geoprostora Turske protežu se važni kontinentalni, komunikacijski, ekonomski i energetska pravci koji obuhvataju niz kopnenih i pomorskih puteva, uključujući one koji prolaze kroz strateški značajne moreuze Bosfor i Dardanele. Vojna istorija, kao i protekli i savremeni bliskoistočni ratovi nedvosmisleno potvrđuju višestruki strateški značaj ovog geoprostora. Činjenica da se teritorija Turske proteže na Bliski istok, Balkan i u određenom smislu Kavkaz omogućava ne samo jačanje, već i legitimisanje njenog prisustva i uloge u ekvivalentnim regionalnim odnosima. Višeslojna i proaktivna, a neretko i nametljiva, regionalna politika, uprkos periodičnim, oštrim i negativnim reakcijama, uspela je da u značajnoj meri legitimiše regionalno prisustvo Turske. Nakon inicijalnog jačanja odnosa sa državama ovih regiona i uspostavljanja bazičnog poverenja, Turska je posredstvom vešte diplomatije šarma, niza ekonomskih sredstava i brojnih aktivnosti oslonjenih na koncept meke moći, težila da se profilise kao pouzdan i neutralan akter sa stabilizujućim i razvojnim namerama, posvećen rešavanju ne samo bilateralnih, već i regionalnih sporova i problema (Aydin 2004).

Treći činilac zasnovan je na kompleksnom, pa čak u konceptualnom smislu i protivurečnom međunarodnom imidžu Turske posredstvom koga ona teži da valorizuje niz sopstvenih identitetskih osobenosti. Složenost turskog identiteta

počiva na istorijski uslovljenim činjenicama i predstavama shodno kojim se ona označava kao ujedno istočna i zapadna, sekularna i islamska, evropska i muslimanska, kontinentalna i mediteranska, balkanska, ali neslovenska, bliskoistočna, ali nearapska država, itd. Sa jedne strane njen imidž zasnovan je na kemalističko-modernističkoj paradigmi i određenju Turske kao dominantno prozapadne, evropske, sekularne i demokratske države, sa tržišnom ekonomijom i specifičnim razumevanjem ljudskih prava (Aydin 1999, 152–186). Uprkos jenjavanju privlačnosti demokratskih ideja i neuspehu širenja koncepta demoislama, Turska u deklarativnom i zvaničnom pogledu nije odustala od promovisanja ovog modela zasnovanog na uverenju u koegzistenciju demokratskih i islamskih vrednosti (Mango 1993, 726–757). Ovako definisan i razvijan imidž koji objedinjuje širok spektar različitih elemenata i ideja, omogućava Turskoj da se u odnosu prema demokratskim državama predstavi kao relativno uspešan, pa čak i kao jedinstven primer imajući u vidu njenu islamsku pozadinu, a u odnosu prema ostatku sveta, naročito islamskog, kao napredan partner koji ujedno razume težinu izazova sa kojim se one suočavaju. U tom kontekstu može se razumeti i pokušaji povlačenja paralela između islamističkih ideja Partije pravde i demohrišćanskih idejama (Hale 2005, 293–310). Iako je tokom posthladnoratovskog perioda, a naročito za vreme vladavine AKP, nekada dominantno kemalističko određenje svedeno pretežno na uski formalni i protokolarni nivo, ono u izvesnom smislu i dalje doprinosi širini posredničkog potencijala Turske.

Sa druge strane nova državno-nacionalna paradigma oblikovala je identitet i međunarodni imidž Turske u pravcu prevladavanja (pan)islamskih elemenata. Brojni autori ističu kako je empatija prema muslimanskim pitanjima bila vidljiva još početkom 2000-ih prilikom „podrške Palesitni i protivljenju okupacije Iraka od strane SAD“ (Murison 2006, 946). Naročito u periodu nakon izbijanja Arapskog proleća (2011) i pokušaja državnog udara (2016) primetno je povećanje uloge islamskog činioca u okviru spoljne politike Turske (Tabak 2017, 85–104). Ovu promenu pratila je afirmacije (samo)proklamovane zaštitničke uloge prema „slabim i potlačenim islamskim zajednicama“ Evrope, Bliskog istoka, Afrike i Centralne i Jugoistočne Azije (Behlül 2014, 119). Inicijalni koraci i pokretačka snaga ove uloge u najvećoj meri su vezani za pokroviteljski odnos prema palestinskom pitanju, oko koga je Turska težila da okupi i mobilise islamski svet (Özkan 2014, 119–140). U kontekstu panislamističkih nastojanja mogu se sagledati i naponi usmereni ka razvoju i negovanju dobrih odnosa sa Iranom, kao vodećom šiitskom državom, kao i stav razumevanja i jedinstva naročito vidljiv u odnosu prema različitim školama, strujama i grupama u okviru islama (Yakar and Enise Yakar 2021, 671–696). U cilju realizacije ovih ideja Turske je razvila čitav niz aktivnosti usmerenih ka promovisanju verskog i političkog jedinstva islamskog sveta. U pan-islamskom okviru moguće je

tražiti motive pokretanja posredovanja sa izraženim verskim elementom, poput medijacija između političkih i verskih aktera u Iraku, Libanu i Srbiji.

U tom svetlu vredi podsetiti na Davutogluovo svedočanstvo o sastanku posvećenom posredovanju između iračkih političkih aktera na kome je on kroz pozivanje na slavnu islamsku prošlost Bagdada uspeo da krucijalno doprinese postizanju dogovora (Davutoglu 2013, 84). O značaju religijskog činioca svedoče i diplomatski naponi Turske usmereni ka razvoju posredničkih kapaciteta u okviru Organizacije islamske konferencije (OIK). U ovu svrhu Turska je inicirala donošenje niza rezolucija koje su omogućile uspostavljanje Kontakt grupe u okviru OIK, kao i redovno održavanje konferencija iz ove oblasti (Ministry of Foreign Affairs, 2022b). Religijski činilac praćen pažljivo osmišljenom humanitarnom, razvojnom i javnom diplomatijom olakšava legitimizaciju i tok posredovanja između proislamskih aktera (Çevik and Seib, 2015). Iako su za sada izostali očekivani uspesi na planu islamske mobilizacije, izgradnje panislamskog identiteta i pozicioniranja Turske u centar islamskog sveta, ovaj činilac predstavlja nezaobilazni aspekt njenog posredničkog potencijala.

S tim u vezi poseban značaj, naročito u odnosu prema državama postosmanskog prostora, poseduje neoosmanski činilac, utemeljen na ulozi Turske kao istorijskog naslednika i čuvara materijalnog i nematerijalnog nasleđa Osmanskog carstva. Dok u odnosu prema državama i zajednicama koje baštine osmansko nasleđe, Turska insistira na slavnoj osmanskoj prošlosti, njenim tekovinama i dostignućima, kolektivnoj istorijskoj sudbini, pa čak i ideji jedinstvenog političkog identiteta i zajednice, dotle u odnosu prema državama koje gaje izvestan otklon i animozitet prema ovom nasleđu insistira na nepolitičkim identitetskim sličnostima, poput mentaliteta, muzike, folkloru, nacionalne kuhinje, itd. Imajući u vidu pojedine oštre reakcije, negativne konotacije i političku osetljivost pojma neoosmanizma, Turska je u poslednje vreme zauzela znatno pažljiviji i selektivniji odnos prema njenoj upotrebi. Neoosmanski činilac pruža Turskoj neku vrstu transistorijskog legitimiteta koji olakšava posredovanje između država, zajednica i aktera koje baštine osmansko nasleđe.

Važnu ulogu u razvoju odnosa, izgradnji poverenja, iniciranju i legitimisanju posredovanja poseduje činilac identitetske srodnosti, zasnovan uglavnom na pripadnosti identičnoj civilizacijsko-kulturološkoj grupi, etno-lingvističkim kategorijama i psihološko-mentalitetskim srodnostima. U slučaju Turske, ovaj činilac oslonjen je u određenoj meri na činjenicu da poreklo značajnog dela njenog stanovništva potiče sa Balkana, Bliskog istoka i Kavkaza. Iako su ovi identiteti smešteni duboko ispod čvrsto oblikovanog turskog identiteta utemeljenog na islamskoj veroispovesti, turskoj nacionalnosti i turskom jeziku, Turska je u proteklom periodu vešto upotrebljavala, pa čak i preuveličavala suštinu i razmere ovog

podatka kako bi legitimisala i razvila politiku prema ovim zajednicama, a samim tim i prema regionima iz kojih one potiču. Na tragu ovog razmišljanja, Davutoglu naglašava kako je većina izbeglica tokom rata u Bosni pokušala da pobegne u Tursku, dok su slične posledice pratile i sukobe u Nagorno-Karabahu, Siriji, Tunisu, Egiptu i Libiji (Davutoglu 2013, 83). Insistirajući na izbegličkoj sudbini turske zajednice i zabrinutostima ove vrste, Davutoglu ukazuje na neophodnost razvoja mehanizama za posredovanje (Davutoglu 2013, 83).

Uprkos tome što su nakon asimilacije raniji identiteti ovih zajednica u najvećoj meri nestali, Turska ne odustaje od namere da sebe predstavili kao svojevrsan mozaik kultura i zajednica, prožet zajedničkim (osmanskim i izbegličkim) nasleđem i inherentno visokim stepenom razumevanja i saradnje (Kaya 2013, 71–100). Izuzetno bitan segment ovog činioca zasnovan je na pripadnosti turkijskoj etno-lingvističkoj grupi, što predstavlja stabilan osnov za legitimisanje regionalnih politika, kao i posredničkih angažmana na sve značajnijim regionima Kavkaza i Centralne Azije (Aidarbek and Aydin 2015, 21). U ovaj činilac može svrstati i aspekt turskog poznavanja psihologije, načina razmišljanja, mentaliteta i kulturnih obrazaca naroda sa navedenih regiona, a naročito zajednica sa postosmanskog prostora.

Imajući u vidu relaciju prirodu, regionalnu i međunarodnu dimenziju procesa medijacije, održavanje stabilnih, partnerskih i strateških odnosa sa najznačajnijim svetskim centrima (SAD, EU, Rusija i Kina), regionalnim akterima i potencijalnim stranama u medijaciji predstavlja jedan od najvažnijih činilaca njenog posredničkog potencijala. Zbog niza razloga strateške prirode, Turske je težila da što ravnomernije razvije odnose sa ključnim globalnim akterima i nizom međunarodnih organizacija. U sklopu istovetne strateške namere tadašnji ministar spoljnih poslova Ahmet Davutoglu promovisao je politiku „nula problema sa susedima“ u okviru koje je istaknut imperativ miroljubivog rešavanja spornih pitanja sa susednim državama (Ulutaş 2010, 2). Turska je ovu politiku predstavila kao produžetak Ataturkove devize „mir u kući, mir u svetu“ i kao izraz njene brige za „očuvanjem mira, stabilnosti i sigurnosti“ (Ministry of Foreign Affairs, 2022c). Sa druge strane, iza proklamovanih ciljeva moguće je prepoznati i taktičke poteze usmerene ka relaksaciji odnosa sa susedima u cilju stvaranja novog manevarskog prostora na spoljnopolićkom planu. Iako je Turska pod silnicama Arapskog proleća ne samo odustala od ove politike, već i poništala značajan deo njenih dosadašnjih rezultata, ostaje činjenica da nestabilni odnosi sa većim brojem suseda u istom vremenskom periodu nanose ozbiljnu štetu dometima njene spoljne politike, ograničavajući ujedno i njen posrednički potencijal (Chiriatti and Donelli 2015, 108–109). U cilju izbegavanja ovakvih efekata mogu se posmatrati i nedavne inicijative ka normalizaciji odnosa sa nizom regionalnih aktera, od Izraela i Saudijske Arabije do Egipta, Sirije i Jermenije (Middle East Institute, 2021).

Ne treba izgubiti iz vida ni „meke“ činioce posredničkog potencijala koji obuhvataju širok spektar aktivnosti povezanih sa konceptom meke moći, usmerenih ka afirmaciji niza ideja i vrednosti i povećavanju privlačnost u međunarodnim odnosima (Oğuzlu, 2007, 81; Altunişik 2008, 41). Iako ovaj aspekt predstavlja teško merljiv i pretežno pomoćni činilac, on na psihološkom, medijskom, kulturnom i društvenom planu doprinosi povećanju posredničkih potencijala Turske. U okviru ovog činioca neophodno je ukazati na sve veći stepen povezivanja između različitih segmenata turskog društva i zajednica u susjednim regionima. Društveni segment obuhvata i široku i razvijenu mrežu ličnih kontakata između političkih, ekonomskih, intelektualnih, naučnih i kulturnih elita Turske i susjednih država.

Iako se tokom poslednjih godina Turska suočava sa nizom strukturnih problema i ozbiljnih finansijskih izazova (sankcije, visoka inflacija, nelikvidnost, itd.), važan činilac posredničkog kapaciteta predstavlja njena pozamašna ekonomska moć koja se pre svega ogleda u spoljnotrgovinskoj i investicionoj sferi. Turska je tokom poslednjih decenija postala značajan regionalni igrač, ne samo na političkom nego i na ekonomskom planu (Kutlay 2011, 67–88). U ovom periodu unapređeni su kvantitativni i kvalitativni pokazatelji spoljnotrgovinskog bilansima sa državama Balkana, Bliskog istoka i Kavkaza, dok su ujedno u značajnoj meri poboljšani obim i struktura njene investicione aktivnosti u ovim regionima (Egresi and Kara 2015, 181–203). Imajući u vidu krucijalan značaj energetske dimenzije savremene svetske krize, ovom činiocu treba dodati i činjenicu da je nakon izgradnje niza gasnih i naftnih koridora, Turska postala neka vrsta međuregionalnog energetskeg čvorišta, što dodatno povećava njen regionalni značaj, a samim tim i posrednički potencijal (John 2010, 39–48). Imajući u vidu dubinu savremene energetske krize u Evropi i mogućnost eksploatacije nalazišta prirodnog gasa u Crnom moru i Istočnom Mediteranu, u narednom periodu se može očekivati dodatno snaženje ove dimenzije (Middle East Institute, 2022).

Poslednji segment koji pripada grupi čvrstih činilaca moći, zasnovan je na drastično uvećanim vojnim potencijalima Turske (Seren, 2021, 93–119; Kasapoğlu 2020, 115–130.). Razvoj vojnih kapaciteta, spremnost angažovanja vojnih snaga, uspostavljanje autonomne i savremene namenske industrije, porast izvoza naoružanja i ukupna militarizacija spoljne politike Turske neminovno su uticali na strateško razmišljanje drugih država (Mehmetcik and Çelik 2022, 24–41). Na ovaj način osnažena i potvrđena percepcija o Turskoj kao o istrajnoj i rastućoj vojnoj sili doprinela je povećanju „tvrdih“ činilaca njenog posredničkog potencijala.

Posrednički kapaciteti Turske utemeljeni su na njenoj strateškoj odlučnosti, aktivnoj spoljnoj politici, osnaženim činiocima moći i razvijenoj organizacionoj strukturi koja obuhvata niz državnih organa i drugih organizacija uključenih u različite faze medijacije. U tu svrhu u različite faze medijatorskog procesa uključene

su brojne vladine agencije i nevladine organizacije, od kojih se kao najznačajnije mogu izdvojiti: Uprava za verske poslove (Diyanet), Turska agencija za saradnju i koordinaciju (TIKA), Institut Junus Emre (Yunus Emre Enstitüsü), Asocijacija turskih industrijalaca i biznismena (TÜSİAD), Nezavisna asocijacija industrijalaca i biznismena (MÜSİAD), Fondacija za humanitarnu pomoć (İHH). Takođe, bogata diplomatska tradicija i razgranata diplomatska aktivnost omogućili su Turskoj sticanje novih iskustava i raznovrsnih znanja, kao i razvoj praktičnih sposobnosti iz brojnih diplomatskih oblasti, od pregovaranja do posredovanja.

Paralelno sa bogatim posredničkim potencijalom i rastućim kapacitetima, Turska je suočena sa nizom strukturnih i konjunktornih ograničenja. Rastuća nestabilnost političkog sistema obeležena pokušajem puča, uvođenjem vanrednog stanja, ponovnim otvaranjem kurdskog pitanja, uspostavljanjem predsedničkog sistema i gubitkom kontrole AKP nad nizom gradova uključujući Istanbul, negativno su se odrazili na posredničke kapacitete Turske. Tokom poslednjih godina ograničavajući faktor predstavljali su i ozbiljni strukturni ekonomski i finansijski problemi vidljivi naročito nakon uvođenja sankcija od strane SAD-a. O dubini ekonomske krize upečatljivo svedoči podatak prema kome trenutna stopa inflacija (septembar 2022) iznosi neverovatnih 80%, što je najviša stopa u poslednje 24 godine (Financial Times, 2022).

Najzad, znatnom smanjenju posredničkog potencijala i kapaciteta Turske doprineli su njeni potezi na međunarodnom i regionalnom planu, obeleženi permanentnim laviranjem, pa čak i prevrtljivim odnosom, neretko nametljivim pristupom, oštrim stavovima i nizom samouverenih i rizičnih aktivnosti. Raznovrsna podrška i široko učešće u nizu vojnih operacija, od Sirije preko Libije do Nagorno-Karabaha i drastično zaoštavanje odnosa sa Grčkom doveli su ozbiljno u pitanje ranije proklamovan nepristrasan stav, kao i miroljubive i stabilizujuće namere Turske. Imajući u vidu važnost nekadašnje podrške SAD i EU njenim medijatorskim naporima, naročito na prostoru Balkana i Bliskog istoka, narušeni odnosi sa ovim akterima nesumnjivo će predstavljati ograničavajući faktor u budućim stremljenjima Turske na ovom planu.

Funkcija posredovanja u okviru spoljne politike Turske

Geopolitički položaj i granična pozicija u međunarodnim odnosima učinile su Tursku plodnim tlom za pojavu i razvoj niza fenomena povezanih sa diplomatskim posredovanjem. Porast broja posredničkih angažmana krajem proteklog veka, a naročito tokom vladavine AKP-a, otvorili su niz pitanja posvećenih prevashodno

njihovim motivima i ciljevima. Imajući u vidu osnovne zakone politike i odlike državno-nacionalnog usmerenja Turske, razumevanju funkcije posredovanja ne može se pristupiti niti sa isključivo altruističkih i idealističkih pozicija, niti sa dominantno interesnih stanovišta koja u potpunosti osporavaju stabilizujuće i mirnodobske motive i pozitivne posledice njenih medijacija. Takođe, jedan od najvećih metodoloških izazova predstavlja netransparentnost posredničkih procesa koji se odvijaju „iza zatvorenih vrata“ i u okviru polutajnih diplomatskih kanala.

Spoljna politika Turske čvrsto, i u značajnoj meri s razlogom, insistira na diskursu bezbednosno rizične pozicije države smeštene „u geografiji pogođenoj aktivnim, zamrznutim i potencijalnim sukobima“ (Ministry of Foreign Affairs, 2022b). Ujedno ona ističe, pa čak i preneglašava iskrenu posvećenost posredovanju i „pionirsku ulogu na globalnom nivou u podizanju svesti i stvaranju kapaciteta za posredovanje“ (Ministry of Foreign Affairs, 2022b). Davutoglu podvlači značaj ove paralele kada ističe da „etnički, sektaški i verski, geopolitički sukobi, kao i zamrznuti konflikti zahtevaju efikasno posredovanje“ koje bi omogućilo „bezbednost države i pojedinaca“ (Davutoglu 2013, 83). Konstatujući da je potreba za posredovanjem očigledna u novoj eri, on insistira na razvoju efikasnih instrumenata za rešavanje različitih sukoba (Davutoglu 2013, 83).

Holistički pristup nalaže da se diplomatsko posredovanje posmatra ne kao izolovan koncept, već kao jedno u nizu međusobno povezanih spoljnopolitičkih sredstava čija se primena pažljivo koordiniše u odnosu na zacrtane strateške ciljeve i dinamiku regionalnih i međunarodnih okolnosti. U tom smislu, prilikom legitimisanja i realizacije posredničkih namera važnu ulogu i doprinos imaju koncepti razvojne pomoći, humanitarne i javne diplomatije, meke moći i niz ekonomskih sredstava. Jedan od najočiglednijih primera metodološke i konceptualne veze predstavlja odnos između politike nula problema sa susedima i posredovanja, o čemu jasno svedoče koordinisane aktivnosti Turske u periodu 2003-2011 i u određenom smislu nakon 2020. godine. Ahmet Davutoglu ima pravo kada naglašava da osećaj za trenutak predstavlja važan uslov uspešne medijacije (Davutoglu 2013, 89). U tom kontekstu vredni podsetiti da je u „pravom času“, nakon neuspeha Butmirskog procesa (2008), Turska na prostoru Balkana afirmisala politiku nula problema sa susedima, a potom i uspostavljanje dve trilaterale i niza posredničkih angažmana. U nešto ranijem vremenskom okviru, identična metodologija realizovana je i na Bliskom istoku, gde je zahvaljujući velikim diplomatskim naporima, Turska uspela da afirmiše relativno neutralnu i kredibilnu poziciju koja joj je omogućila iniciranje niza posredničkih procesa, poput izraelsko-palestinskog, izraelsko-libanskog i izraelsko-sirijskog.

Identičnu operacionalnu vezu moguće je identifikovati i u odnosu između posredovanja i trilateralnih mehanizama. Trilaterale, kao čest format u okviru turske

diplomacije, predstavljaju izraz njene trougaone percepcije regionalnih odnosa i gromoglasno proklamovanog cilja — rešavanja regionalnih sporova. Na osnovu sastava i aktivnosti trilateralne može se zaključiti da one poseduju ne samo diplomatske i razvojne, već i preventivne i posredničke kapacitete, o čemu svedoči izjava Davutoglua da „trilateral sa Avganistanom i Pakistanom predstavlja najsmisleniju platformu za ublažavanje tenzija između dva suseda“ (Davutoglu 2013, 87). Pored navedenih formata, Turska veliki značaj posvećuje i trilateralama Rusija-Iran, Gruzija-Azerbejdžan, Iran-Azerbejdžan, Uzbekistan-Azerbejdžan, Kazahstan-Azerbejdžan, Turkmenistan-Azerbejdžan, Rumunija-Poljska, Rusija-Katar.

Svakako, jedna od najvažnijih dilema odnosi se na pitanje da li diplomatsko posredovanje predstavlja tradicionalno polje njene spoljne politike ili segment nove spoljnopoličke vizije Turske. Upravo ova dilema predstavljala je osnov za empirijski iscrpno istraživanje, u kome je kroz niz primera s kraja 80-ih i početka 90-ih godina osporena teza o medijaciji kao novom polju. Iako je istraživanje potvrdilo određeni kontinuitet posredovanja još od 90-ih godina, ono je jasno pokazalo da su u periodu nakon 2003. godine motivi, ciljevi, kao i sama funkcija medijacije doživeli niz kvalitativnih promena (Süleymanoğlu-Kürüm 2011, 189–213). Diplomatska istorija nesumnjivo potvrđuje da savremeni medijatorski naponi Turske u odnosu na njenu politiku tokom bipolarnog doba predstavljaju potpuno novo polje delovanja, dok se u odnosu na posthladnoratovski period mogu u izvesnom smislu razumeti kao njihov produžetak, ali i kao nova faza u razvoju fenomena koju odlikuje pojava novih motiva i ciljeva, veći aktivizam, širi predmetni obuhvat, glomazniji medijatorski mehanizmi i istaknutija funkcija posredovanja u okviru spoljne politike (Szymański 2011, 72–73).

Većina autora slaže se u oceni da je predsednik Ozal (Turgut Özal) bio začetnik ideje posredovanja i pionir u njenom praktikovanju (Murinson 2006, 945). Ipak, tokom 90-ih godina, posredovanja Turske bila su dominantno uslovljena opreznim i reaktivnim stavom, strahom od mešanja u unutrašnja pitanja drugih država, neposrednim motivima i kratkoročnim ciljevima poput izbegavanja bezbednosnih rizika i zaštite ekonomskih interesa (Süleymanoğlu-Kürüm 2011, 198–199). Vođena ovim motivima Turska je u ovom periodu posebnu pažnju posvetila posredovanjima sa Irakom, Iranom i Sirijom, kao najvećim trgovinskim partnerima na Bliskom istoku, ali i državama sa značajnim udelom kurdske manjine. Pojedini autori smatraju da su beskompromisni odnos prema Jermeniji, izostanak volje za posredovanjem u iračkom sporu i kasniji ulazak u Zalivski rat, uslovljavanje posredničkih usluga prema Libiji i ekonomska računica po pitanju posredovanja u izraelsko-palestinskom sukobu dokazi da Turska u ovom periodu nije bila isključivo, niti prvenstveno motivisana mirnodobskim namerama, a još manje težnjom za normativnom

promenom obrazaca ponašanja i odnosa u međunarodnoj sferi (Süleymanoğlu-Kürüm 2011, 196–199).

Nasuprot tome, Turska je nakon 2003. godine razvila strateški okvir i taktičku funkciju diplomatskog posredovanja. Konkretnije posmatrano, razvijena je mirnodobska dimenzija, kao i proaktivnost, predmetna širina i univerzalnost kao njene osnovne odlike. U ovom periodu, Turska je počela da se predstavlja kao graditelj mira i promoter nepristrasnosti, tolerancije i uzajamnog poštovanja, dok je Davutoglu isticao da su misije posredovanja i dobre usluge Turske deo vizije, a ne običnih političkih izbora (Davutoglu 2013, 83). Uzdržavajući se od gorljivih izjava i ističući veru u mirno rešavanje sukoba, Turska je u periodu od 2003-2011. godine, inicirala brojne medijacije na prostoru Balkana, Bliskog istoka i Afrike do Centralne Azije i Indijskog potkontinenta (Indija-Pakistan). Posredničke namere Turske nisu se iscrpljivale samo u lokalnim i regionalnim okvirima, već su dosezale i do globalnog nivoa o čemu, uprkos neuspehu, svedoči pokušaj posredovanja između Irana i Grupe „5+1“ (2010), više pokušaja posredovanja u izraelsko-palestinskom sporu, kao i aktuelno posredovanje u ukrajinskom sukobu. Globalni domet posredovanja predstavlja jednu od najvažnijih novina u okviru savremene funkcije posredovanja, o čemu najbolje svedoče turski napori za posredovanjem u ukrajinskom sukobu.

Još jednu važnu odliku nove funkcije posredovanja čini predmetna širina koja obuhvata ne samo međudržavne, već i unutardržavne odnose, a pre svega sporove između političkih i verskih aktera. U ovom kontekstu realizovana su posredovanja između islamskih zajednica i bošnjačkih lidera u Srbiji, političkih lidera Bošnjaka, a potom i predstavnika tri naroda u Bosni i Hercegovini, političkih aktera u Palestini, Iraku, Libanu i Kirgistanu. Turska je nekoliko puta ponudila posredničke usluge u pregovorima između centralnih vlasti i samoproglašanih entiteta, što potvrđuju primeri Somalije i Somalilenda i inicijative za posredovanje između Srbije i Kosova* (RTV, 2010).

U cilju potpunijeg razumevanja nove funkcije, pored naznačenih strateških i političkih namera, važno je istaći i značaj ekonomskih motiva. Posredovanja između SAD i Irana, Izraela i Palestine, između Azerbejdžana, Turkmenistana, Kazahstana i Irana, između Gruzije i Azerbejdžana oko naftovoda Baku-Tbilisi-Čejhan pokazuju da je Turska još od 90-ih težila da posredstvom medijacije zaštiti vitalne ekonomske i trgovinske interese. U momentu porasta tenzija između Rusije i Ukrajine, Turska je usled zabrinutosti zbog moguće obustave tranzita prirodnog gasa inicirala osnivanje Organizacije za crnomorsku saradnju. Ovim primerima može se dodati i niz sporazuma sklopljenih u okviru posredničkih angažmana, poput deklaracije Turske i Izraela (2007), kojom se podstiče dolazak turskih investitora i omogućava uspostavljanje industrijske zone na Zapadnoj obali (Szymański 2011, 79).

Generalno posmatrano, krucijalna funkcija posredovanja, smeštena na taktičkom nivou, usmerena je ka pružanju diplomatske podrške osnovnom cilju spoljne politike Turske sadržanom u strateškoj nameri njenog uzdizanja prvenstveno u rang regionalnog igrača, potom sile srednjeg dometa i najzad aktera sa statusom globalne sile. Iz tog razloga, Ahmet Davutoglu nedvosmisleno ističe da diplomatsko posredovanje predstavlja sastavni deo nove vizije, a samim tim i aktivne i višedimenzionalne spoljne politike Turske (Davutoglu 2013, 90). U nizu indikativnih izjava i aktivnosti, kao sinteza strateških stremljenja Turske izdvaja se dokument *Vizija 2023* iniciran od strane premijera Erdogana (2010-2011). O funkciji diplomatskog posredovanja kao jednog od najvažnijih sredstava za rešavanje konflikata, najbolje svedoči treći cilj *Vizije 2023* u kome se navodi da će Turska „nastojati da igra uticajnu ulogu u rešavanju regionalnih sukoba“ (Foreign Policy, 2010). Imajući u vidu navedeni okvir, turska posvećenost posredovanju u ukrajinskom sporu može se razumeti kao logičan izraz strateških stremljenja i potencijalno, kao kruna njenih posredničkih angažmana.

Na osnovu niza pokazatelja može se izvesti zaključak da su donosioci odluka razumeli da realizacija strateških ciljeva mora da uvaži složenu međunarodnu i turbobnu regionalnu realnost, a pre svega izuzetno ograničavajuću činjenicu da je Turska okružena državama koje prema njoj, ali i međusobno imaju duboko narušene odnose praćene brojnim i kompleksnim sporovima. Uvidevši u ovoj situaciji priliku, Turska je razvila čitav niz diplomatskih mehanizama, uključujući posredovanje, kako bi pomoću njih neutralisala negativne predstave o sebi, izgradila imidž kredibilnog, iskrenog i neutralnog partnera, stabilizovala svoje blisko susedstvo, ostvarila nova iskustva, promovisala skup vrednosti i ideja, afirmisala svoje vizije određenih regiona, učvrstila i uspostavila nove kontakte sa političkim liderima i najzad kako bi stabilizovala pozicije saveznika, razvila činioce prisustva i učvrstila regionalnu ulogu.

Na operativnom planu turska diplomatija dosledno je sledila mudre savete Davutoglua da se tokom posredovanja, njen nastup i argumentacija prilagode državi kojoj se obraća i da ujedno prema njoj, i kod nje, razvija visok stepen empatije i dubokog razumevanja — dve psihološke pretpostavke uspešne medijacije (Davutoglu 2013, 84–85). Davutoglu navodi kako je tokom posredovanja u izraelsko-sirijskom sporu, izraelskoj strani govorio o mogućnostima slobodnog kretanja preko Damaska i Istanbula do Evrope, a Sirijcima o slobodnoj komunikaciji do Al-Akse (Al-Aqsa). (Davutoglu 2013, 86). Davutoglu savetuje da Turska tokom posredovanja između Iračana treba da govori kao Iračani, između Sirijaca kao Sirijci i kao Sarajlije kad posreduje u balkanskim pitanjima (Davutoglu 2013, 85). Ako se pored toga ima u vidu da tursku diplomatiju krasi osobeni šarm u nastupu,

dobar osećaj za trenutak, brzo reagovanje i pružanje pomoći onda ne iznenađuju određeni uspesi postignuti na ovom planu.

Analiza posredovanja od kraja 80-ih pokazuje da se Turska u najviše slučajeva oslanjala na bazičnu strategiju komunikacije-facilitacije usmerenu ka olakšavanju opštenja i pružanja podrške i pomoći pregovaračkom procesu (Szymański 2011, 71). U tom cilju turski zvaničnici realizovali su impresivan broj odvojenih sastanaka i poseta sa stranama u sporu. Druga, znatno zahtevnija, proceduralno-formulativna strategija podrazumeva ulogu Turske kao domaćina i organizatora sastanaka između sukobljenih strana koji se održavaju najčešće na njenoj teritoriji. Pored političkih i organizacionih izazova, ovu strategiju odlikuje i izuzetan simbolički značaj. Iako je ova strategija ređe korišćena, sa porastom moći Turske zabeležen je trend porasta njenog praktikovanja. Kao primeri ove strategije mogu se uzeti konferencije posvećene iračkom sporu (januar 2003, novembar 2007), palestinskom sporu, kao i sastanci održani u cilju pomirenja bošnjačkih političkih lidera iz Bosne i Hercegovine (2011). Imajući u vidu da je Turska nikada nije preuzimala ključnu ulogu u posredničkom procesu, ona je treću i ujedno najzahtevniju direktivnu strategiju veoma retko koristila. U tom kontekstu ona je najdalje odlazila u momentima kad je nudila predloge primirja, poput sukoba u Gazi (2008–2009) i Libiji (2011) i kada je nudila predloge rešenja poput ujedinjenja islamskih zajednica Srbije (2011). U kontekstu ove podele u budućnosti se može očekivati redovna primena prve i sve češća primena druge strategije.

Svakako, većina, naročito inicijalnih, posredničkih angažmana Turske realizovana je uz prećutnu saglasnost, pa čak i na podstrek Evropske unije i pre svega SAD-a. Štaviše tokom 90-ih i početkom 2000-ih godina pozivi SAD na preuzimanje posredničke uloge tumačeni su kao potvrda njene težine i važnosti. Ipak, pojedini autori ukazuju na to da posrednički angažmani Turske nisu proizvod isključivo podsticaja spoljnih aktera, već i unutrašnjih i spoljnopolitičkim razloga (Süleymanoğlu-Kürüm 2011, 189). Sa druge strane, protivno njenom shvatanju interesa, Turska je u istom periodu, zbog sugestija iz SAD morala da odustane od nekoliko medijacija, poput iransko-iračkog spora, izraelsko-palestinskog sukoba, itd. Zbog političke osetljivosti ovog pitanja, Turska je težila da sa ključnim međunarodnim i regionalnim akterima održava redovne konsultacije o svojim posredničkim angažmanima.

Imajući navedeno u vidu, moguće je pretpostaviti da će složena međunarodna konjunktura i naglo pogoršanje odnosa sa zapadnim saveznicima, a naročito sa SAD, nedvosmisleno imati negativne posledice po njene posredničke sposobnosti. Međutim, trenutne okolnosti pokazuju da Turska poseduje relativno postojeane autonomne izvore posredničkog kapaciteta, što potvrđuju inicijative za posredovanjem između Jermenije i Azerbejdžana, kao i između nacionalnih

političkih elita Bosne i Hercegovine (RTS, 2021). Pored relativno suverene međunarodne pozicije, Tursku odlikuje i neobična sposobnost očuvanja niza kanala komunikacije i raznovrsnih osnova za normalizaciju odnosa, čak i momentima izuzetno narušenih odnosa sa nizom međunarodnih aktera. Normalizacija odnosa sa Srbijom nakon problematičnih izjava visokih zvaničnika Turske (2013), sa Rusijom nakon obaranja Su-24 (2015), sa EU i Nemačkom prilikom potpisivanja Sporazuma o sprečavanju dolaska izbeglica u Evropu (2016), sa Izraelom, Ujedinjenim Arapskim Emiratima i Saudijskom Arabijom, pa čak i pokušaj normalizacije odnosa sa Egiptom i Jermenijom nakon njenog poraza u Nagorno-Karabahu (2021) neki su od najvidljivijih dokaza ove tvrdnje.

Na kraju, važno je ukazati na nekolicinu ograničenja sa kojim se Turska suočava u okviru svojih medijatorskih napora. Prvo ograničenje, imanentno fenomenu posredovanja, odnosi se na težinu samog spora, odnosno na njihovu istorijsku postojanost, intenzitet, kompleksnost i dubinu. Drugo ograničenje počiva na međunarodnoj dimenziji posredovanja koja uključuje izraženu zainteresovanost velikog broja aktera i činjenicu da strane u sporu neretko doživljavaju posrednički proces kao igru nultog zbira, što drastično otežava postizanje dogovora. Imajući u vidu da je Turska većinu dosadašnjih posredovanja realizovala uz izvesnu saglasnost SAD i EU, pogoršani odnosi sa ovim akterima ostaviće dubok trag na njene medijatorske kapacitete. U tom kontekstu treba istaći da pokretanje posredničkih angažmana u izvesnom smislu može da se tumači kao uspostavljanje protivteže regionalnim silama, Egiptu u slučaju Magreba, Iranu i Saudijskoj Arabiji u slučaju Bliskog istoka, Evropskoj uniji u slučaju Balkana, Rusiji u slučaju Kavkaza i Centralne Azije. Iz istih razloga SAD su tokom 90-ih snažno podržavale turske inicijative za posredovanjem na prostoru Centralne Azije, kako bi sprečile konstituisanje rastućeg iranskog prisustva. O političkoj težini medijatorske uloge svedoče primeri turskog izuzeća iz posredovanja između Rusije i centralnoazijskih republika, između Rusije i Čečenije, kao i njeno odbijanje da uprkos pozivu predsednika Sakašvilija (Mikheil Saakashvili) posreduje u sporu između Gruzije i Južne Osetije i Abhazije (Süleymanoğlu-Kürüm 2011, 197). Zbog istovetne političke osetljivosti Turske je tokom 90-ih godina izbegavala zvaničnu upotrebu termina posrednik, insistirajući na terminima informatora i prenosioca poruka (Süleymanoğlu-Kürüm 2011, 197). Najzad, razlozi za odustajanje od posredovanja nalaze se i u očekivanjima da bi izgledan neuspeh procesa mogao na naškodi prestižu, poput neuspešne medijacije između političkih aktera Avganistana krajem 90-ih (Süleymanoğlu-Kürüm 2011, 198).

Treće ograničenje može se povezati sa strategijskim mentalitetom i celokupnom spoljnom politikom Turske, a tiče se u većoj ili manjoj meri nedostatka poverenja i neutralnosti. Iako je Davutoglu na primeru posredovanja između SAD

i Iraka za vreme vladavine Huseina (Saddam Hussein) ukazivao na ove odlike kao imanentne osobine turske pregovaračke strane, njeni spoljnopolitički potezi i agresivno delovanje nakon Arapskog proleća nesumnjivo su uticali na gubitak njenog teško izrađenog kredibiliteta (Davutoglu 2013, 88). Pritom, izostanak snažnije podrške muslimanskim snagama u inicijalnoj fazi Arapskog proleća, pa potomje odustajanje od čvrstih pozicija njihove zaštite u poznoj fazi građanskog rata u Siriji, kao i njena podrška Ujgurima ističu se kao primeri u kojima snažnu retoriku nisu pratili podjednako snažni potezi, što je uticalo na kredibilitet Turske čak i kod njenih saveznika.

Generalno posmatrano, turbulentno geopolitičko laviranje stvorilo je izvesnu sliku o Turskoj kao o prevrtljivom i nepouzdanom partneru. Ovaj problem naročito je izražen u tursko-evropskim, tursko-američkim, pa čak i tursko-ruskim i tursko-iranskim odnosima. U proteklom periodu, niz vojnih angažmana i pojedini potezi koji su tumačeni kao agresivni, uticali su na označavanje Turske kao strane u brojnim regionalnim sporovima, što je dovelo do erozije njenih neutralnih pozicija, kao temeljnog uslova za preuzimanje posredničke uloge. U tom kontekstu, Zija Onis (Ziya Öniş) s pravom ističe da je „usvajanjem aktivnih pro-palestinskih i proiranskih pozicija u ovim sukobima, Turska progresivno gubila svoju sposobnost da igra konstruktivnu ulogu kao posrednička sila“ (Öniş 2011, 60). Problem svrstavanja prati poziciju Turske i u azersko-jermenskom posredovanju i sporu između Hamasa i Fataha. Najzad, četvrtu otežavajuću okolnost čine ograničeni kapaciteti Turske, praćeni sve dubljom društvenom i političkom, kao i galopirajućom ekonomskom krizom. Pređašnji oružani sukobi sa PKK, unutrašnja previranja sa kraja 90-ih, nedavni pokušaj puča (2016) i aktuelna finansijska kriza ukazali su na krucijalni značaj unutrašnje stabilnosti za artikulaciju i sprovođenje spoljnopolitičkih planova.

Zaključna razmatranja

U poređenju sa periodom 90-ih godina, medijatorska uloga Turske tokom aktuelnog ukrajinskog sukoba nedvosmisleno ukazuje na stratešku pozadinu i istaknutiju taktičku funkciju posredovanja u okviru njene spoljne politike. Zasnivajući svoju spoljnopolitičku poziciju na kompleksnom državno-nacionalnom identitetu i ekvivalentnom strateškom usmerenju, Turska smišljeno valorizuje bogate pretpostavke svog posredničkog potencijala i razvijene posredničke kapacitete kako bi se afirmisala kao akter sa mirnodobskim i stabilizujućim namerama, a potom i kao posrednik u regionalnim i širim svetskim sporovima. Aktivnosti na ovom planu realizovane nakon 2003. godine svedoče o postojanju

niza političkih, bezbednosnih i ekonomskih motiva, interesa i ciljeva, kao i o političkoj pragmatičnosti i odlučnosti koja prati posredovanja Turske. Iako je zahvaljujući različitim okolnostima i razlozima većina angažmana okončana bez konkretnijeg uspeha i trajnijih rezultata, Turska je ostala dosledna zacrtanoj strateškoj viziji i praksi posredovanja.

Generalno posmatrano, u cilju postizanja trajnijih rezultata na ovom planu, donosioci odluka morali bi da svoje napore zasnivaju na racionalnoj poziciji i uravnoteženom odnosu između troškova i dobiti, posmatranih u kratkoročnom i dugoročnom periodu. Uz uvažavanje objektivno kompleksne međunarodne pozicije Turske, najveće izazove njenim posredničkim namerama predstavljaju njen odnos sa ključnim svetskim akterima, neretko prevrtljiva pozicija i nametljiva politika, pristrasnost prouzrokovana svrstavanjem uz jednu od strana u sporu i povremeno precenjivanje sopstvenih mogućnosti i ograničenja. Imajući u vidu navedena ograničenja, Turska bi trebala da dodatne napore usmeri ka jačanju odnosa i poverenja sa ključnim međunarodnim i regionalnim akterima, razvoju nepristrasnih aspekata njene pozicije i primeni selektivnijeg pristupa medijaciji koji bi sprečio eventualni neuspeh procesa i gubitak ugleda. Imajući u vidu ove pretpostavke i savremenu međunarodnu konjunkturu, u budućnosti se može očekivati još izraženija posrednička uloga Turske, a samim tim i ostvarivanje značajnijih uspeha na ovom planu.

Imajući u vidu interesnu prirodu medijacije i mogućnosti njenog uticaja na unutrašnju političku, ekonomsku, religijsku i društvenu sferu i međunarodnu poziciju strana u sporu, neophodno je prvenstveno razumeti stratešku pozadinu i taktičku funkciju posredovanja u okviru spoljne politike Turske. Na osnovu ovih saznanja moguće je izgraditi racionalnu, konstruktivnu, uravnoteženu i adekvatnu strategiju prema posredničkim angažmanima Turske. Svakako, najkompleksniji zadatak u ovom naumu predstavlja izbegavanje zamke šahovskog slepila, koja daje neadekvatno visok značaj aktivnostima na taktičkom nivou, dok u najvećoj meri gubi iz vida dalekosežne strateške zamisli i ciljeve. U tom kontekstu treba razumeti razborit savet vrsnog orijentaliste Darka Tanaskovića da „neoesmanisti nikada ne gube iz vida konačnu metu“ (Tanasković 2010, 12).

Bibliografija

Ackerman, Wayne C. 2022. "Turkey: A new emerging gas player with resources and infrastructure", Middle East Institute. June 15. <https://www.mei.edu/publications/turkey-new-emerging-gas-player-resources-and-infrastructure>.

- Altunışık, Meliha Benli. 2008. "The possibilities and limits of Turkey's soft power in the Middle East". *Insight Turkey* 10 (2): 41–54.
- Altunışık, Meliha Benli. 2022. "The new wave of normalization in Turkey's Middle East foreign policy", Middle East Institute. April 27. <https://www.mei.edu/publications/new-wave-normalization-turkeys-middle-east-foreign-policy>.
- Amirbek, Aidarbek, and Tugba Aydin. 2015. "Identity Politics of Turkey Towards Central Asia". *Mediterranean Journal of Social Sciences* 6 (6): 21–25.
- Ayata, Ayşe. 1997. "The emergence of identity politics in Turkey". *New Perspectives on Turkey* 17: 59–73.
- Aydin, Mustafa. 1999. "Determinants of Turkish foreign policy: Historical framework and traditional inputs". *Middle Eastern Studies* 35 (4): 152–186.
- Bozdaglioglu, Yucel. 2004. *Turkish Foreign Policy and Turkish Identity: A Constructivist Approach*. Routledge.
- Caspit, Ben. 2022. "Israel-Turkey rapprochement complicates Ukraine mediation efforts", *Al-Monitor*. March 18. <https://www.al-monitor.com/originals/2022/03/israel-turkey-rapprochement-complicates-ukraine-mediation-efforts>.
- Chiriatti, Alessia, and Federico Donelli. 2015. "Turkish 'zero problems' between failure and success". *Centre for Policy and Research on Turkey—Research Turkey* 4 (3): 108–131.
- Daily Sabah. 2022a. "Turkey ready to do its best as mediator in Ukraine crisis: Erdoğan" February 04. <https://www.dailysabah.com/politics/diplomacy/turkey-ready-to-do-its-best-as-mediator-in-ukraine-crisis-erdogan>.
- Daily Sabah. 2022c. "'No progress for cease-fire' in Ukraine, Russia FM talks in Turkey" March 10. <https://www.dailysabah.com/politics/diplomacy/no-progress-for-cease-fire-in-ukraine-russia-fm-talks-in-turkey/amp>.
- Davutoğlu, Ahmet. 2010. "Turkey's Zero-Problems Foreign Policy", *Foreign Policy*. May 20. https://web.archive.org/web/20141205010911/http://www.foreignpolicy.com/articles/2010/05/20/turkeys_zero_problems_foreign_policy?page=0,0.
- Davutoglu, Ahmet. 2014. *Strategijska dubina: međunarodni položaj Turske*. Službeni glasnik.
- Deutsche Welle. 2022. "Ukraine, Russia sign grain export deal" July 22. <https://www.dw.com/en/ukraine-russia-sign-grain-export-deal/a-62561053>.
- Duran, Burhanettin. 2022b. "Turkey's mediation has just begun", *Daily Sabah*, March 12. <https://www.dailysabah.com/opinion/columns/turkeys-mediation-has-just-begun>.

- Egresi, Istvan, and Fatih Kara. 2015. "Foreign Policy Influences on Outward Direct Investment: The Case of Turkey". *Journal of Balkan and Near Eastern Studies* 17 (2): 181–203.
- Ertugay, Fatih. 2022. "Historical Origins of Political Polarization in Turkey/Collective Memory". *Amme İdaresi Dergisi* 55 (2): 27–62.
- Financial Times. 2022. "Türkiye 'most successful' in conflict mediation: Ukraine" September 05. <https://www.ft.com/content/0d217384-7815-44b1-9b3e-d45236342f9f>.
- Göl, Ayla. 2009. "The identity of Turkey: Muslim and secular". *Third World Quarterly* 30 (4): 795–811.
- Grigoriadis, Ioannis N. 2014. "Turkey's foreign policy activism: vision continuity and reality checks". *Southeast European and Black Sea Studies* 14 (2): 159–173.
- Hale, William. 2005. "Christian democracy and the AKP: Parallels and contrasts". *Turkish Studies* 6 (2): 293–310.
- Hüsrev, Tabak. 2004. "Manifestations of Islam in Turkey's foreign policy". In: *Domestic and Regional Uncertainties in the New Turkey*, edited by Husrev Tabak, Ozgur Tufekci and Alessia Chiriatti, 85–104. Newcastle: Cambridge Scholars Publishing.
- Kasapoğlu, Can. 2020. "Turkey's Burgeoning Defense Technological and Industrial Base and Expeditionary Military Policy". *Insight Turkey* 22 (3): 115–130.
- Kaya, Ayhan. 2013. *Europeanization and Tolerance in Turkey: The Myth of Toleration*. Springer.
- Kurt, Umit. 2010. "The Doctrine of "Turkish-Islamic Synthesis" as Official Ideology of the September 12 and the "Intellectuals' Hearth – " as the Ideological Apparatus of the State". *European Journal of Economic and Political Studies* 3 (2): 113–128.
- Kutlay, Mustafa. 2011. "Economy as the 'Practical Hand' of 'New Turkish Foreign Policy': A Political Economy Explanation". *Insight Turkey* 13 (1): 67–88.
- Levaggi, Ariel Gonzalez. 2013. "Turkey and Latin America: A new horizon for a strategic relationship". *Perceptions: Journal of International Affairs* 18 (4): 99–116.
- Lipin, Michael. 2022. "Turkey, Israel Reset Ties But Pursue Rival Mediations in Russia-Ukraine War", *Voice of America*. March 10. <https://www.voanews.com/a/turkey-israel-reset-ties-but-pursue-rival-mediations-in-russia-ukraine-war/6478186.html>.
- Mango, Andrew. 1993. "The Turkish Model". *Middle Eastern Studies* 29 (4): 726–757.

- Ministry of Foreign Affairs. 2022a. “The Alliance of Civilizations Initiative”. <https://www.mfa.gov.tr/the-alliance-of-civilizations-initiative.en.mfa>.
- Ministry of Foreign Affairs. 2022b. “Peaceful Resolution of Conflicts and Mediation”. <https://www.mfa.gov.tr/resolution-of-conflicts-and-mediation.en.mfa>.
- Ministry of Foreign Affairs. 2022c. “Policy of Zero Problems with our Neighbors”. <https://www.mfa.gov.tr/policy-of-zero-problems-with-our-neighbors.en.mfa#:~:text=In%20this%20context%2C%20the%20discourse,them%20as%20much%20as%20possible>.
- Murinson, Alexander. 2006. “The Strategic Depth Doctrine of Turkish Foreign Policy”. *Middle Eastern Studies* 42 (6): 945–964.
- Oğuzlu, Tarik. 2007. “Soft power in Turkish foreign policy”. *Australian Journal of International Affairs* 61 (1): 81–97.
- Öniş, Ziya. “Multiple Faces of the “New” Turkish Foreign Policy: Underlying Dynamics and a Critique”. *Insight Turkey* 13 (1): 47–65.
- Özkan, Behlül. 2014. “Turkey, Davutoglu and the idea of pan-Islamism”. *Survival* 56 (4): 119–140.
- Özkan, Mehmet, and Birol Akgün. 2010. “Turkey’s opening to Africa”. *The Journal of Modern African Studies* 48 (4): 525–546.
- Radio Slobodna Evropa. 2020. “Erdogan posetio Aja Sofiju koja je pretvorena u džamiju” July 19. <https://www.slobodnaevropa.org/a/30736102.html>.
- Radio-televizija Srbije. 2021. “Erdogan: Ako se svi slože, spreman sam da posredujem u BiH” August 30. <https://www.rts.rs/page/stories/sr/story/11/region/4494662/redzep-tajip-erdogan-bih-posredovanje.html>.
- Radio-televizija Vojvodine. 2010. “Erdogan: Turska spremna da posreduje u pregovorima” November 03. https://rtv.rs/rsn/politika/erdogan-turska-spremna-da-posreduje-u-pregovorima_220716.html.
- Ravid, Barak. 2022. “Israel’s Bennett emerges as key mediator between Putin and Zelensky”, *Axios*. March 9. <https://www.axios.com/2022/03/09/bennett-mediator-russia-ukraine-putin-zelensky>.
- Roberts, John. 2010. “Turkey as a Regional Energy Hub”. *Insight Turkey* 12 (3): 39–48.
- Senem Çevik B., and Philip Seib eds. 2015. *Turkey’s public diplomacy*. Springer.
- Seren, Merve. 2021. “Politics, Industry and Academia: Examining Dynamics of Turkish Defense Industry’s Great Leap Forward in the Post-2002 Era”. *Bilig* (96): 93–119.
- Sezer, Duygu Bazoglu. 1992. “Turkey’s grand strategy facing a dilemma”. *The International Spectator* 27 (1): 17–32.

- Tanasković, Darko. 2010. Neoosmanizam: Povratak Turske na Balkan. Službeni glasnik: Službeni glasnik Republike Srpske.
- TRT World. 2022. "Türkiye 'most successful' in conflict mediation: Ukraine" May 26. <https://www.trtworld.com/turkey/t%C3%BCrkiye-most-successful-in-conflict-mediation-ukraine-57450>.
- Ulutaş, Ufuk. 2010. "Turkish foreign policy in 2009: A year of pro-activity". *Insight Turkey* 12 (1): 1–9.
- Yakar, Sumeyra and Emine Enise Yakar. 2021. "The Integrationist Policy of Diyanet towards Sectarian Diversity". *Bilimname XLIV* (2021/1): 671–696.

Vuk LAZIĆ

TURKEY'S DIPLOMATIC MEDIATION AS MEANS OF POSITIONING IN NEW INTERNATIONAL CIRCUMSTANCES

Abstract: The ongoing crisis of the international order has opened up a series of serious questions about its far-reaching consequences, development perspectives, and possibilities of overcoming, as well as the trend of (re)positioning regional actors. Amid the Ukrainian conflict, special attention was drawn to Turkey's attempts of diplomatic mediation. To better understand the strategic direction and current position of Turkey, the main intention of this article is aimed at clarifying the features, dimensions, and function of diplomatic mediation within its foreign policy. The first part of the article discusses the broader theoretical framework which analyses the features, dimensions, phases, and preconditions of diplomatic mediation. Thereafter, a concise presentation of the basic features of the complex state-national orientation of mediation is presented. Based on the initiated and accomplished mediation processes observed over a long period of time, in a wide area from the Balkans, the Middle East, to the Caucasus and Central Asia, the central part of the article discusses the essential characteristics, motives, goals, and function of diplomatic mediation within the framework of Turkey's foreign policy. Based on the above, it can be concluded that diplomatic mediation is an important tactical and foreign policy tool for positioning Turkey in contemporary and emerging international circumstances.

Keywords: Republic of Turkey, diplomatic mediation, Middle East, Balkans.